

Sprekertypologie met betrekking tot de realisering van de slot-n in het Standaard-Nederlands

Abstract

In this study we present a speaker typology of word final n-deletion in standard Dutch. Data are taken from a quasi-experimental study in which the factors word type, lexical item and right hand environment are systematically incorporated. The subjects are 160 Dutch language teachers at high school level and stratified for community (the Netherlands vs. Flanders), region (four in each community), age (<35 and >45) and sex.

This study confirms and extends a previous typology based on the relationship between the realization of word final /n/ and the right hand environment. Three phonological processes are distinguished: liaison (high realization of [n] before a vowel), insertion (high realization of [n] before a pause) and deletion (strong deletion of [n] before a consonant). The new typology allows that speakers combine several phonological processes. This implies that a cluster of processes is involved in the realization and deletion of word final /n/, and that speakers might differ in the (combination of) processes. Six types of speakers were distinguished, but in their distribution pattern only minor regional differences showed up.

1. Inleiding

In het Standaard-Nederlands kan een finale /n/ die aan een morfeemgrens voorkomt na een sjwa weggelaten worden (Booij 1995:141). Dit verschijnsel wordt doorgaans *deletie van de slot-n* of *n-deletie* genoemd. In Van de Velde & Van Hout (2003) brengen we verslag uit van een quasi-experimentele studie naar de realisatie van de slot-n in het Standaard-Nederlands. De analyse van de gegevens uit een voorleestaak bracht naast de bevestiging van resultaten uit eerdere studies ook enkele nieuwe en zelfs verrassende inzichten aan het licht.

Uit Van de Velde & Van Hout (2003) blijkt dat bij het voorlezen de slot-n meer gerealiseerd wordt in Nederland dan in Vlaanderen, wat in strijd is

met observaties in de literatuur (Blancquaert 1969, Paardekooper 1978) en de resultaten op basis van spontane spraak van radioverslaggevers uit Van de Velde (1996, 1997), waar Vlamingen de slot-n beduidend meer realiseren dan de Nederlanders. Maar die resultaten zijn vermoedelijk vertekend door de regionale herkomst van een deel van de Vlaamse reporters¹. De regionale spreiding van de uitspraak van de slot-n beantwoordt wel aan de verwachtingen. De gebieden waar de slot-n in de dialecten wel gerealiseerd wordt, zijn ook de gebieden waar we in Van de Velde & Van Hout (2003) de hoogste realisatiepercentages voor de slot-n in het Standaard-Nederlands vinden: het noordoosten van Nederland en Oost- en West-Vlaanderen (Hol 1940, Heeroma 1957, Blancquaert 1969, Weijnen 1991).

Een ander opmerkelijk resultaat is de interactie tussen de factoren gemeenschap en sekse. In Nederland vinden we de hoogste realisatiepercentages voor de slot-n bij de mannen, in Vlaanderen bij de vrouwen. We betwijfelen echter of het hier om een divergerend taalveranderingspatroon gaat, waarbij vrouwen de leiding hebben en in Nederland deletie van de slot-n in opmars is en in Vlaanderen realisatie. Er trad in onze studie immers geen hoofdeffect van leeftijd op en ook in de werkelijke tijd zijn bij mannelijke sprekers geen veranderingen vastgesteld (Van de Velde 1996).

Op het vlak van de interne factoren heeft onze studie onze inzichten aanzienlijk aangescherpt. Zowel in Nederland als in Vlaanderen is er een effect van woordklasse: de slot-n wordt in zelfstandige naamwoorden (*een keten*) meer gedeleerd dan in de corresponderende werkwoordstammen (*ik keten*). In die werkwoordstammen kan de slot-n wel degelijk gedeleerd worden, in tegenstelling tot eerdere claims in de literatuur (Zonneveld 1982:346, Booij 1995:140). Enkel in Nederland wordt de slot-n in persoonsvormen (*ze leven*) meer gerealiseerd dan in infinitieven (*ze blijven leven*) (suffixeffect). Het morfeemeffect komt dan weer zowel in Nederland als in Vlaanderen voor: in monomorfematische woorden (*baken, keten, teken, toren, zegen*) wordt de slot-n meer gerealiseerd dan in polymorfematische woorden (*bijten, buigen, leven, lopen, tekenen*). Tevens blijkt – zoals al eerder door Van Oss & Gussenhoven (1984) was vastgesteld – dat sprekers beter in staat zijn hun taalgedrag te sturen voor een pauze (*ze geeft hem een teken*), wat in bepaalde gevallen tot een hogere realisatie van de slot-n leidt (focuseffect). Het woordklasse-, suffix- en morfeemeffect laten zien dat deletie van de slot-n geen puur postlexicaal proces is. Toch lijken postlexicale condities een belangrijke factor te zijn in de realisatie van de slot-n. Dat blijkt uit het focuseffect en uit het feit dat in de literatuur veelvuldig de systematische rol van de volgende context is

¹ De Vlaamse proefpersonen die de slot-n relatief vaak realiseren zijn allen afkomstig uit Oost- of West-Vlaanderen (Van de Velde 1996:151).

aangetoond (Van Oss & Gussenhoven 1984, Van de Velde 1996). Dat laatste aspect hebben we in Van de Velde & Van Hout (2003) niet onderzocht omdat de volgende context als secundaire, controlerende variabele was opgenomen in ons onderzoek naar deletie van de slot-n. Het gevolg is geweest dat de verschillen tussen de informanten en de effecten van de primaire interne factoren de rol van de volgende context overschaduwden. De rol van de rechtercontext bleek evenwel zichtbaar gemaakt te kunnen worden door gebruik te maken van deviatiescores, waarbij we ons richten op de relatieve verhoudingen per spreker (zie sectie 6). In deze bijdrage gaan we de rol van de volgende context dan ook nader onderzoeken, vooral met het oog op de toetsing en uitdieping van de sprekertypologie die eerder door ons is gevonden. In Van de Velde & Van Hout (1998) hebben we op basis van spontane spraak van 18 Vlaamse radioverslaggevers vier typen sprekers onderscheiden (zie sectie 7).

Deze bijdrage is als volgt opgebouwd. In sectie 2 worden de informanten die aan het onderzoek hebben meegedaan voorgesteld. De onderzoeksmethode wordt uitgewerkt in sectie 3. De distributie van de verschillende varianten van (n) wordt gepresenteerd in sectie 4. Het directe effect van de rechtercontext wordt besproken in sectie 5, waarna in sectie 6 de deviatiescores geïntroduceerd worden om het relatieve effect van de rechtercontext te meten. In sectie 7 wordt de sprekertypologie gepresenteerd en in sectie 8 bekijken we de relatie tussen de externe factoren en die typologie. Deze studie wordt in sectie 9 afgesloten met enkele conclusies.

2. Informanten

De informanten zijn 160 leerkrachten Nederlands, die gestratificeerd zijn naar gemeenschap (Nederland en Vlaanderen), regio (4x), sekse (2x) en leeftijd (2x). Zij werden aan de hand van dialectologische en sociaal-geografische criteria geselecteerd via scholen in middelgrote steden. Zij wisten dat het ging om een Vlaams-Nederlands onderzoeksproject naar de uitspraak van de standaardtaal (Van Hout et al. 1999). Leerkrachten Nederlands zijn professionele taalgebruikers die de standaardtaal dagelijks hanteren en een belangrijke normatieve rol spelen. Uit het onderzoek van Van de Velde & Houtermans (1999) blijkt dat leerkrachten Nederlands in Nederland en Vlaanderen als beroepscategorie de tweede plaats innemen als standaardtaalsprekers na nieuwslezers van radio en tv. We gaan ervan uit dat leerkrachten Nederlands sterker de regionale variatie in de Nederlandse standaardtaal zullen laten zien dan nieuwslezers.

Tabel 1: Het corpus van leraren Nederlands, gestratificeerd naar gemeenschap, regio, sekse en leeftijd (N=160)

		Kern	Overgang	Perifeer 1	Perifeer 2
Nederland		Randstad	Midden	Noord	Zuid
jong	man	5	5	5	5
	vrouw	5	5	5	5
midden	man	5	5	5	5
	vrouw	5	5	5	5
Vlaanderen		Brabant	Oost-Vlaanderen	West-Vlaanderen	Limburg
jong	man	5	5	5	5
	vrouw	5	5	5	5
midden	man	5	5	5	5
	vrouw	5	5	5	5

Tabel 1 laat zien dat de informanten afkomstig zijn uit vier regio's in Nederland en vier in Vlaanderen. In Nederland gaat het om: 1. de Randstad, het economische en culturele centrum van Nederland (de geselecteerde steden zijn Alphen aan den Rijn en Gouda); 2. een overgangs- of middengebied in het zuiden van de provincie Gelderland, grenzend aan de grote rivieren (Culemborg, Ede, Elst, Tiel, Veenendaal); 3. Noord, een perifeer gebied in het noordoosten van Nederland dat Groningen en het bovenste deel van Drenthe omvat (Assen, Veendam, Winschoten); 4. Zuid, het tweede perifere gebied in het zuiden van Nederland dat het benedendeel van Limburg omvat (Geleen, Roermond, Sittard). Het begrip perifeer moet hier opgevat worden als een geografische karakterisering ten opzichte van het centrum. De keuze van de twee perifere gebieden impliceert tevens een maximale variatie in dialectologisch opzicht. In Vlaanderen kunnen met de keuze van vier regio's de vier grote dialectgebieden gedekt worden: 1. Brabant, het economische en culturele hart van Vlaanderen dat ook het kerngebied is voor lopende veranderingen in de standaardtaal (Heist-op-den-Berg en Lier); 2. Oost-Vlaanderen, een overgangsgebied (Oudenaarde en Zottegem); 3. West-Vlaanderen, het perifere gebied in het westen (Ieper en Poperinge); 4. Limburg, het tweede perifere gebied, in het oosten (Bilzen en Tongeren). Alle proefpersonen woonden ten tijde van de dataverzameling in de regio van onderzoek, hadden aldaar

ook gewoonnd voor hun achtste verjaardag en hadden er tenminste acht jaar gewoonnd voor hun achttiende verjaardag. De twee onderscheiden leeftijds-groepen zijn jong (tussen 22 en 40) en midden (tussen 45 en 60). Voor wat betreft sekse is er gevaren op het biologische onderscheid.

3. Onderzoeksmethode

De informanten werd duidelijk te verstaan gegeven dat het onderzoeksproject tot doel had de uitspraak van het Standaard-Nederlands te onderzoeken. In het onderzoek moesten meerdere taken worden uitgevoerd (zie Van Hout et al. 1999). Een van de taken was het voorlezen van een lijst met zinnen. In deze lijst stonden de items die in dit artikel aan de orde komen.

In tabel 2 staat een overzicht van de interne factoren in ons onderzoek naar de uitspraak van de slot-n. In de bijlage zijn 25 voorbeeldzinnen opgenomen. We hebben vijf typen woorden eindigend op /ən/ geselecteerd voor de voorleestaak: monomorfematische werkwoordstammen (mono-ww), monomorfematische substantieven (mono-zn), polymorfematische persoonsvormen (poly-pv), polymorfematische infinitieven (poly-inf) en ruimtelijke voorzetsels (ruimte). Daarnaast zijn nog twee andere linguïstische factoren systematisch in het onderzoek opgenomen: lexicaal item en (rechter)context. Die factoren zijn echter van secundaire aard in het design en dienen vooral om de verge-lijkbaarheid van de gegevens over de sprekers te garanderen. Per woordtype zijn vijf verschillende lexicale items geselecteerd. De lexicale items van de werkwoordstammen en de substantieven bij de monomorfematische woorden zijn dezelfde. Dat geldt ook voor de persoonsvormen en infinitieven bij de polymorfematische woorden.

Tabel 2: Overzicht van de interne factoren woordtype, lexicaal item en context

		monomorfematisch			polymorfematisch	
		mono-ww	mono-zn	ruimte	poly-pv	poly-inf
lexicaal item	1	baken	baken	beneden	bijten	bijten
	2	keten	keten	binnen	buigen	buigen
	3	teken	teken	boven	leven	leven
	4	toren	toren	buiten	lopen	lopen
	5	zegen	zegen	midden	tekenen	tekenen
context	1	P	P	P	P	P
	2	V	V	V	V	V
	3	C	C	C	C	C
	4	clitic	clitic	VinW	B+V	B+V
	5	sjwa	sjwa	sjwa	B+C	B+C

Er zijn bij ieder type vijf verschillende rechtercontexten onderzocht. Drie daarvan keren terug bij ieder type: pauze (P), vocaal (V) en consonant (C). De volgende consonant is altijd een alveolaire fricatief (/s/ of /z/)². De vierde en vijfde context verschillen naargelang het type. Bij de monomorfematische werkwoorden en zelfstandige naamwoorden vinden we een clitic³ en sjwa (van het onbepaalde lidwoord *een*) als volgend segment (*ik teken* 't; *ik teken* 'n *contract*). Bij de ruimtelijke bijwoorden/voorzetsels wordt in vergelijking met contexten twee en drie de zwaarte van de fonologische grens gevarieerd (Nespor & Vogel 1986): het volgende segment is een vocaal binnen het woord (VinW: *buitenom*, *middenin*) of – zoals bij de andere monomorfematische woordtypen – een sjwa (*buiten* 'n *paar details*, *binnen* 'n *straal*). Bij de polymorfematische woorden wordt eveneens de sterkte van de fonologische grens gevarieerd: in deze contexten wordt de slot-n gevolgd door een bijzin die met een vocaal (B+V: *hij wil niet blijven leven omdat hij al meer dan negentig jaar is*) of een consonant (B+C: *hij wil niet blijven leven zodra hij meer dan negentig jaar is*) begint. In dat laatste geval is de consonant altijd /z/.

Een volledig gekruist design zoals geschetst in tabel 2 resulteert in 125 combinaties van type, lexicaal item en context (5x5x5) per proefpersoon. Met behulp van een Latijns vierkant voor de combinaties van lexicaal item en context kan het aantal items per proefpersoon gereduceerd worden tot 25 en dit op zo'n manier dat iedere proefpersoon elk item en elke context krijgt, maar beperkt tot vijf specifieke combinaties. Aangezien iedere cel van het VNL-corpus (tabel 1) vijf proefpersonen bevat, komen alle 125 combinaties voor in iedere cel. Dit impliceert dat er vijf versies van de voorleestaak gemaakt zijn, ieder bestaand uit 25 zinnen die de te testen items bevatten. De 25 zinnen voor deletie van de slot-n zijn gesplitst in twee afzonderlijke voorleestaken, waarbij de identieke lexicale items van elkaar gescheiden zijn. Bovendien zijn de zinnen gemengd met zinnen voor onderzoek naar het verschijnsel sjwa-insertie. Tussen de twee voorleestaken zat tijdens het interview ongeveer 25 minuten.

De zinnen werden op het scherm van een laptop computer getoond. De aanbiedingssnelheid werd daarbij manueel geregeld. De spraak van de informanten werd opgenomen op DAT-tape met een draagbare TASCAM DA-P1 recorder en een AKG C420 kopmicrofoon. De interviews in Nederland zijn afgenomen door een jonge Nederlandse mannelijke interviewer die noordelijk

² De Wulf & Taeldeman (2001) laten elders in dit nummer zien dat in de Vlaamse dialecten de aard van de volgende consonant een sterke bepalende factor is in de realisatie van de slot-n.

³ De clitic is altijd de gereduceerde vorm van de voornaamwoorden *hem* [əm], *er* [ər] of *het* [ət].

Standaard-Nederlands sprak zonder een regionaal accent. De interviews in Vlaanderen zijn afgenomen door een jonge Vlaamse vrouwelijke interviewer die zuidelijk Standaard-Nederlands sprak zonder een regionaal accent. De opnames zijn op de computer via downsampling omgezet naar 16 kHz (16 bits).

Voor de auditieve analyse zijn alle zinnen opgeslagen als een afzonderlijke geluidsfile. Twee getrainde transcribenten scoorden de voorkomens van de slot-n in deze zinnen en maakten daarbij een consensustrascriptie. De ene is een Vlaamse moedertaalspreker van het Nederlands die sterk vertrouwd is met noordelijke en zuidelijke accenten van het Nederlands (de eerste auteur), de andere is een native speaker van het Frans met een beperkte kennis van het Nederlands. In twijfelgevallen (0.5%) werd de hulp ingeroepen van een derde geoefende transcribent (een native speaker uit Nederland, de tweede auteur).

4. Distributie varianten (n)

Bij het scoren zijn elf varianten van het al dan niet realiseren van (n) in het materiaal aangetroffen. De distributie van die varianten over de regio's staat in tabel 3. De meest voorkomende varianten zijn [ən] (58.2%) en [ə] (38.2). Volledige deletie van -en komt in 1.7% van de gevallen voor en duikt in alle regio's op. Alle andere varianten komen in minder dan 1% van de gevallen voor: syllabische realisaties met verschillende articulatieplaatsen [ɲ], [ɱ] en [ŋ]; niet-syllabische [n]; [ət] en [əɱ], [ẽ] en [ɪ]. Deze varianten komen zo weinig voor dat het weinig zinvol is om in te gaan op hun regionale distributie. Voor de verdere bespreking van de resultaten zijn de varianten volgens het schema in tabel 3 gehercodeerd naar aan- of afwezigheid van een nasaal element. Het enige voorkomen van [ət], waarschijnlijk een verspreking, is gecodeerd als + nasaal, hoewel er geen nasaal element in voorkomt. Er is echter wel een plosief [t] aanwezig die het kenmerk coronaal deelt met [n]. Een hoog realisatiepercentage wijst erop dat de slot-n veel gerealiseerd wordt, een laag realisatiepercentage dat de slot-n veel gedeeld wordt.

Tabel 3: Frequentie varianten (n) opgesplitst naar regio. In de kolom totaal staat de relatieve frequentie (%) van de variant voor alle sprekers samen. In de kolom NAS wordt aangegeven hoe de variant gehercodeerd is: - (geen nasaal element) of + (wel een nasaal element)

	NAS	N-R	N-M	N-N	N-Z	V-L	V-W	V-O	V-B	totaal
ə	-	179	201	130	183	251	218	123	244	38.2
ən	+	300	287	347	306	238	259	355	236	58.2
-	-	13	7	6	8	8	1	2	1	1.6
ɲ	+	2		2		1	8	9	3	0.6
əm	+	1	2	7	3		4	1	2	0.5
ẽ	+	2	1	7		2	1	2	1	0.4
n	+	2						2	1	0.1
ɪ	-		2				3			0.1
ɱ	+			1						0.0
ŋ	+								1	0.0
ət	+	1								0.0

5. Het directe effect van de rechtercontext

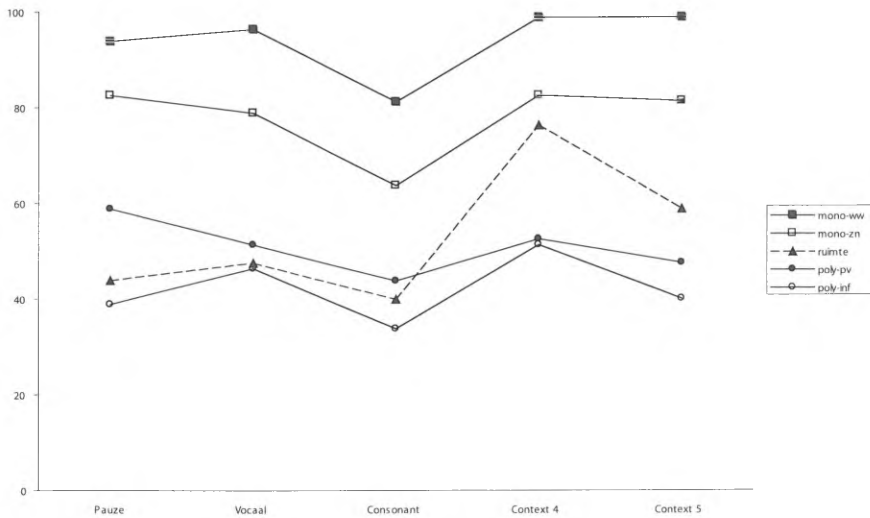
In figuur 1 staan de realisatiepercentages voor Nederland per rechtercontext, uitgesplitst naar woordtype; in figuur 2 staan dezelfde gegevens voor Vlaanderen. Contexten 4 en 5 zijn niet voor alle woordtypen dezelfde (zie tabel 2). Als we de gemiddelde realisatiepercentages voor de verschillende woordtypen voor een pauze, vocaal en consonant met elkaar vergelijken, dan zien we dat (n) voor een consonant het minst en voor een vocaal meestal het meest gerealiseerd wordt. De verschillen tussen deze contexten zijn echter niet heel groot: 59.6% realisatie voor een consonant, 57.9% voor een pauze en 48.0% voor een consonant (gemiddeld over de verdeling van de vijf woordtypen). Als we in tabel 4 kijken naar de distributie van de proefpersonen die de slot-n altijd realiseren of deleren, dan zien we dat er opvallende verschillen tussen de drie contexten zijn. Voor een consonant vinden we het hoogste aantal sprekers dat de slot-n altijd deleert en het laagste aantal sprekers dat de slot-n altijd realiseert. En voor een pauze vinden we zelfs meer sprekers die de slot-n altijd realiseren dan voor een vocaal.

Tabel 4: Aantal sprekers dat (n) altijd deletet of altijd realiseert, opgesplitst per rechtercontext (n=160)

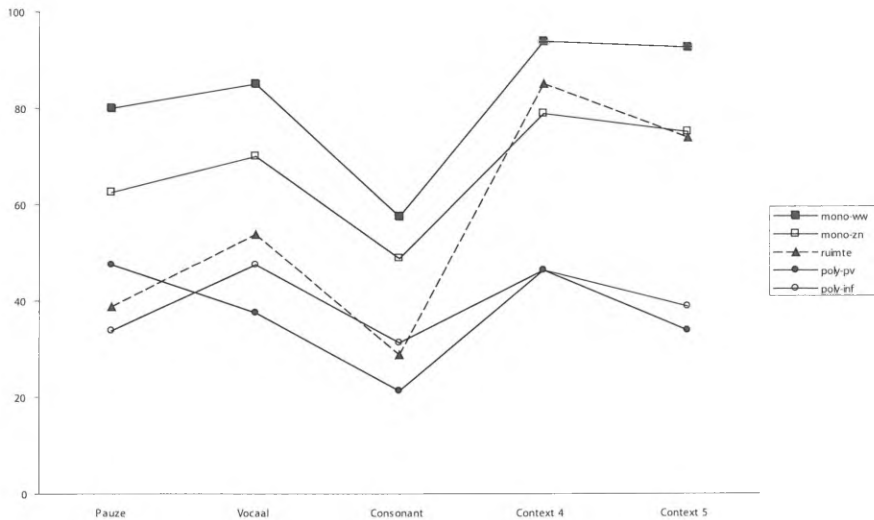
	altijd deletie	altijd realisatie
Pauze	10	37
Vocaal	5	32
Consonant	19	22

Als ook de contexten 4 en 5 in de vergelijking betrokken worden dan zien we dat de zwaarte van de prosodische grens (Nespor & Vogel 1986) een rol lijkt te spelen. Als we bij de mono-zn en mono-ww (*baken, keten, teken, toren, zegen*) een vergelijking maken tussen – in afnemende sterkte van de fonologische grens – een volgende volle vocaal (*ik **keten** onze pitbull aan 't hondenhok vast*), een sjwa⁴ (context 4, *ik **keten** 'n pitbull aan z 'n hondenhok vast*) en een clitic (context 5, *ik **keten** 'm straks nog wel aan 't hondenhok vast*), dan zien we dat zowel in Nederland (figuur 1) als in Vlaanderen (figuur 2) het realisatiepercentage het laagst is voor een volle vocaal. Tussen de twee andere contexten zijn geen verschillen te merken maar dat is te wijten aan een plafondeffect. Het effect is het duidelijkst aanwezig bij de ruimtelijke bijwoorden / voorzetsels (*beneden, binnen, boven, buiten, midden*) en dit in beide gemeenschappen: voor een vocaal binnen het prosodisch woord (context 4, *hij gooide 't pijltje 'r precies **middenin***) wordt de slot-n het meest gerealiseerd, voor een sjwa (context 5, *er stond in 't **midden** 'n zonnewijzer*) ligt het realisatiepercentage minder hoog, en voor een vocaal (*d'r staan drie koeien **midden in de weide***) ligt dat nog aanzienlijk lager. Bij de polymorfematische woorden (*bijten, buigen, leven, lopen, tekenen*) daarentegen vinden we geen duidelijke verschillen tussen de slot-n voor een vocaal (grens = fonologische frase, *judoka's **buigen** altijd bij 't begin van 'n wedstrijd*) en die voor een vocaal in het begin van een bijzin (grens = intonationale frase, *judoka's **buigen omdat dat 't respect voor de tegenstander symboliseert***). De zwaarte van de grens lijkt op dit niveau geen rol te spelen.

⁴ De sjwa van het onbepaalde lidwoord *een* heeft eerder de neiging zich met de voorafgaande woordgroep te verbinden dan woorden die beginnen met een volle klinker.

Figuur 1: Realisatie van de slot-n in Nederland per rechtercontext, uitgesplitst naar woordtype

Figuur 2: Realisatie van de slot-n in Vlaanderen per rechtercontext, uitgesplitst naar woordtype

Het geringe effect van rechtercontext (pauze-vocaal-consonant) wordt mede veroorzaakt door de hoge realisatiecijfers, die op hun beurt een gevolg zijn van de formele voorleestaak. Zoals eerder gezegd heeft de rechtercontext in het onderzoeksdesign de status van een secundaire, controlerende variabele gekregen. Het quasi-experimentele design is niet opgezet om de invloed van de rechtercontext te bestuderen, maar om inzicht te krijgen in woordklasse-, morfeem- en suffixeffecten en in de rol van externe factoren (zie Van de Velde & Van Hout (2003)).

Verdere analyses naar P/V/C-contexten in hun ruwe vorm leveren dan ook niets op. Op de totaalscores, over alle woordtypen, zijn analyses uitgevoerd op de drie contexten P/V/C. Om te zien of de sprekers in verschillende groepen konden worden geclassificeerd is er een multidimensionele schaaanalyse uitgevoerd op de (n) scores, uitgesplitst naar de drie contexten P/V/C. De uitkomst was een enkele dimensie, die simpelweg te ordenen is naar de mate van (n) realisatie.

6. Deviatiescores en het relatieve effect van de rechtercontext

In de uitkomsten overschaduwden de verschillen tussen de informanten de verschillen tussen de contexten (P/V/C). Daarvoor zijn twee redenen. Ten eerste is in het design context als een controlevariable opgenomen, en niet als een systematisch te bestuderen interne factor. Ten tweede is er de aard van de voorleestaak, waarbij veel informanten hoge scores realiseren, maar ook lage scores komen voor⁵. Er zijn dus grote verschillen tussen sprekers in de mate van realisatie van de slot-n. Extreem gesteld overschaduwde de variatie tussen proefpersonen (en ook tussen categorieën) de variatie tussen de drie contexten. Om de kwantitatieve variatie tussen de proefpersonen te neutraliseren, kunnen deviatiescores berekend worden. De deviatiescore positioneert de drie scores voor de rechtercontexten ten opzichte van hun gemiddelde. Het gemiddelde wordt van de gevonden scores afgetrokken hetgeen resulteert in negatieve en positieve scores. In tabel 5 staan enkele voorbeelden.

⁵ Er zijn in de voorleestaak tien sprekers (vijf Nederlanders en vijf Vlamingen) die in de drie contexten P/V/C de slot-n altijd realiseren. Er zijn ook drie sprekers die de slot-n altijd deleren. Deze sprekers zijn allen uit West-Vlaanderen afkomstig, waar in de dialecten de slot-n sterk gerealiseerd wordt. Vermoedelijk is hier sprake van hypercorrect taalgedrag. Een extra aanwijzing daarvoor is dat West-Vlaanderen de regio is waar de slot-n in werkwoordstammen (in dit woordtype staat de slot-n het sterkst) het meest gedeeld wordt.

Tabel 5: Fictieve voorbeelden berekening deviatiescores. De deviatiescore per context wordt berekend door van de ruwe score per context de gemiddelde score van de drie contexten af te trekken

	ruwe scores (in %)			gemiddelde	deviatiescores		
	C	V	P		C	V	P
spreker 1	20	20	50	30	-10	-10	20
spreker 2	60	60	90	70	-10	-10	20
spreker 3	50	50	50	50	0	0	0
spreker 4	30	30	30	30	0	0	0
spreker 5	60	50	40	50	10	0	-10
spreker 6	90	80	70	80	10	0	-10
spreker 7	10	70	10	30	-20	40	-20

Per spreker zijn op basis van de ruwe scores voor de drie contexten consonant, vocaal en pauze de deviatiescores berekend. De contexten 4 en 5 worden voor het vervolg van dit artikel buiten beschouwing gelaten omdat deze niet voor alle woordtypen dezelfde zijn. Op basis van de deviatiescores zijn (euclidische) afstanden berekend tussen alle paren van proefpersonen. Vervolgens worden deze afstanden in een ruimte geplaatst met liefst zo weinig mogelijke dimensies. Deze techniek is vaak gebruikt in de sociolinguïstiek, zie bijv. Sankoff & Cedergren (1976), Van de Velde (1997), Van de Velde, Van Hout & Gerritsen (1997) en Spielman, Grondelaers & Geeraerts (2001). Ook in de dialectgeografie, bijv. Van Hout (1980), Nerbonne & Heeringa (1998) en Hoppenbrouwers & Hoppenbrouwers (2001), is deze techniek gebruikt voor het berekenen van afstanden tussen dialecten in het Nederlandse taalgebied.

De toegepaste schaalanalyse is PROXSCAL uit SPSS. Uit de maten voor passendheid ('fit') bleek een twee-dimensionale oplossing de beste te zijn. De verklaarde variantie voor de twee-dimensionale oplossing bedraagt .992 hetgeen gezien het maximum van 1 erg hoog is. De drie-dimensionale oplossing kan nauwelijks nog verbetering opleveren (gezien de drie contexten kent de drie-dimensionale oplossing uiteraard het maximum van 1), terwijl de een-dimensionale oplossing duidelijk een verslechtering oplevert (.937). Een twee-dimensionale oplossing houdt in dat elke proefpersoon een score heeft voor elk van de twee dimensies die gevonden zijn. De resultaten kunnen geplot worden (zie figuur 3), maar dat betekent nog niet dat er een interpretatie is voor het gevonden resultaat. Een voor de hand liggende vraag is hoe de twee dimensies zich verhouden tot de drie oorspronkelijke variabelen, de drie rechtercontexten. Daarvoor kan gekeken worden naar de correlaties

tussen de deviatiescores op de drie contexten en de twee dimensies. Deze correlaties staan in tabel 6.

Tabel 6: Pearson correlaties tussen de scores voor de drie rechtercontexten en de twee dimensies. Alle correlaties zijn significant ($p < .01$)

	dim 1	dim 2
pauze	-.961	.274
vocaal	.758	.649
consonant	.240	-.967

Alle zes correlaties zijn significant ($p < .01$). Tegelijkertijd is duidelijk dat dimensie 1 correleert met de context pauze waarbij hoge positieve deviatiescores leiden tot lage scores op dimensie 1; lage realisatiescores voor een pauze (veel deletie van (n)) leiden tot hoge scores op dimensie 1. Een gelijksoortige relatie vinden we tussen dimensie 2 en de deviatiescores voor consonant. Hoge realisatiescores voor een consonant leiden tot lage scores op de tweede dimensie; veel deletie van (n) voor een consonant leidt tot hoge scores op de tweede dimensie. De context van een volgende vocaal heeft een tussenvorm; de mate van realisatie heeft te maken met beide dimensies. Door de uitgesproken correlaties heeft het geen zin nog een regressie-analyse uit te voeren. Het patroon spreekt voor zich. Aan de andere kant is het niet duidelijk of er verschillende soorten sprekers zijn en leiden de correlaties niet tot een dieper inzicht in de onderliggende factoren die een rol spelen in de realisatie van de slot-n.

7. De sprekertypologie

Op grond van eerder onderzoek kan een indeling gemaakt worden naar sprekers op basis van de mate waarin ze de slot-n realiseren dan wel niet realiseren in bepaalde rechtercontexten, te weten vocaal (V), consonant (C) en pauze (P). Deze driedeling naar soort van rechtercontext is overigens vrij algemeen voor de beschrijving van deletieprocessen van slotconsonanten (zie bijv. t-deletie, Goeman (1999)). In Van de Velde & Van Hout (1998) hebben we spontane spraak van 18 Vlaamse radioverslaggevers onderzocht. Op basis van de realisatie van de slot-n voor consonant, vocaal en pauze zijn vier typen sprekers onderscheiden. Deze sprekertypologie is ook teruggevonden in een

⁶ Van Oss & Gussenhoven (1984) hebben eveneens een sprekertypologie gepresenteerd op basis van de realisatie van de slot-n voor een pauze (volgens hen de meest stuurbare context). Ze maakten daarbij een onderscheid tussen *deleerders* (richten zich op een n-loze uitspraak voor een pauze) en *inserteerders* (richten zich op uitspraak met [n] voor een pauze).

corpus voorgelezen spraak van Vlaamse en Nederlandse nieuwslezers (Van Hoek 1998)⁶:

- niet-realiseerder: de slot-n wordt in alle contexten gedeleerd ($C=V=P=0$);
- verbinder: realiseert de slot-n het meest voor een vocaal (V hoogste score);
- pauzeerder: realiseert de slot-n het meest voor een pauze (P hoogste score);
- deleerder: deleert de slot-n het meest voor een consonant (C laagste score).

Deze typologie kan rechtstreeks verbonden worden met drie fonologische processen:

(1) *verbinden* (liaison): (n) wordt gerealiseerd als verbindingsklank tussen een sjwa en een vocaal (V hoogste score);

(2) *toevoegen*: (n) wordt in sterke mate voor een pauze gerealiseerd, in deze context lijken sprekers [n] toe te voegen (P hoogste score);

(3) *weglaten*: (n) wordt in sterke mate weggelaten voor een consonant (C laagste score). We zullen nu nagaan of deze typologie en de daarbij horende fonologische processen terug te vinden zijn in het veel uitgebreidere corpus dat voor dit artikel verzameld is en of deze typologie met de daarbij horende processen niet uitgediept kan worden.

Om de typologie op te zetten zijn de deviatiescores voor de drie contexten opgesplitst in twee groepen, nl. de groep behorend tot de laagste 50% en de groep behorend tot de hoogste 50%. Dat levert per context een tweedeling op, waarbij de laagste groep als 1 is gecodeerd en de hoogste als 2. Omdat er deviatiescores gebruikt zijn, is het totale gemiddelde over de drie contexten en alle sprekers 0. Niettemin kunnen er verschillen tussen de contexten ontstaan, omdat er in de ene context meer deletie is dan in de andere. Zo blijkt uit de splitsingspercentages (laag vs. hoog) per context dat voor de rechtercontext consonant er meer deletie van (n) heeft plaatsgevonden. De gemiddelde deviatiescores per rechtercontext zijn: $V = 7.15$, $C = -10.28$, $P = 3.13$ (verg. tabel 4 en de figuren 1 en 2). Gegeven drie rechtercontexten, opgesplitst naar laag vs. hoog, zijn er in theorie acht patronen mogelijk. Door het gebruik van deviatiescores is het voorkomen van de extreme patronen 111 en 222 (feitelijk) uitgesloten. Er blijven zes patronen over die ook daadwerkelijk in de data voorkomen. Tabel 7 geeft een overzicht van de patronen, met de bijhorende gemiddelde deviatiescores en het aantal sprekers dat aan een bepaald patroon beantwoordt. De sprekers zijn getypeerd op grond van de drie hierboven genoemde fonologische processen, uitgaande van de criteria: V hoogste (verbinder), P hoogste (pauzeerder), C laagste (deleerder). De

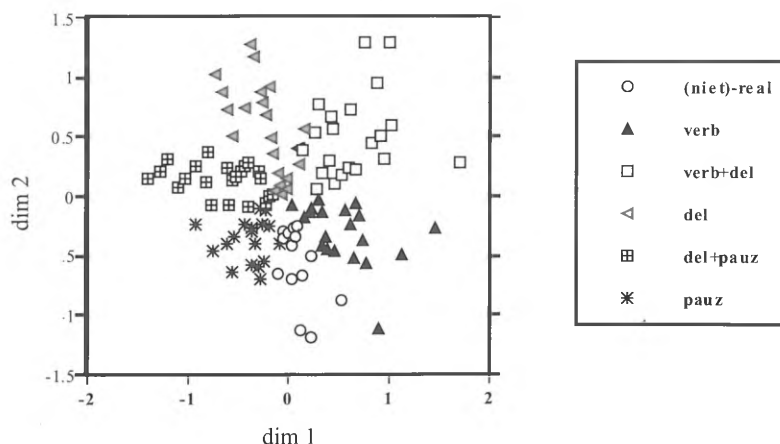
toekenning van deze labels is gedaan op grond van de gemiddelde deviatie-scores van de zes groepen

De resultaten in tabel 7 zijn verrassend in die zin dat de typologie uitgebreid moet worden met sprekers die blijkbaar twee fonologische processen toepassen. Hoe kunnen we dit interpreteren in het licht van de dimensies die te voorschijn zijn gekomen in de multidimensionale schaalanalyse?

In figuur 3 zijn de scores van de 160 informanten op de twee dimensies uit de multidimensionale schaalanalyse geplot, waarbij de zes sprekertypen met onderscheiden symbolen zijn aangegeven.

Tabel 7: Sprekertypologie. Gegeven zijn: de zes patronen (1=laagste 50%; 2=hoogste 50%), de gemiddelde deviatiescores en het aantal sprekers dat aan een bepaald patroon voldoet

opsplitsing			scores per context			N	Type
P	V	C	P	V	C		
1	1	2	-2.84	-1.67	4.51	27	(niet-)realiseerder ⁷
1	2	1	-11.33	32.18	-20.85	28	verbinder + deleerder
1	2	2	-15.82	12.51	3.31	25	verbinder
2	1	1	23.19	-4.47	-18.72	27	pauzeerder+deleerder
2	1	2	10.73	-10.43	-0.30	26	pauzeerder
2	2	1	14.28	13.60	-27.88	27	deleerder

Figuur 3: Sprekertypologie. Scores op dimensies 1 en 2 opgesplitst per sprekertype

⁷ Dit is een uitbreiding van onze oorspronkelijke categorie niet-realiseerders (Van de Velde & Van Hout 1998). In deze categorie zitten de sprekers die de slot-n in alle contexten in gelijke mate realiseren, daarbij horen ook de niet-realiseerders, die de slot-n altijd deleren.

Figuur 3 toont een prachtig verloop. Er zijn de drie hoofdtypen: pauzeerder, verbinders en deleerders. Tussen de verbinders en deleerders zit de spreker-groep die deleert en verbindt; tussen de deleerders en pauzeerders zit de groep die deleert en pauzeert. Preciezer geformuleerd gaat het er natuurlijk om dat de betrokken tussengroepen van sprekers realisatiecijfers in de drie contexten produceren die horen bij de fonologische processen van verbinden en weglaten en van weglaten en toevoegen.

Er zijn nu twee problemen met de interpretatie van figuur 3. Waarom komt de combinatie verbinden en toevoegen (verbinder + pauzeerder) niet voor? En hoe verhoudt zich nu de categorie van (niet-)realiseerders tot de overige sprekertypen?

Voor een antwoord moeten we de link leggen tussen de drie processen, de realisatieverhoudingen in de contexten en de zes sprekertypen. Dat is gedaan in tabel 8. Gegeven de drie fonologische processen zijn er theoretisch acht mogelijke combinaties van de drie processen. Verder werden op basis van de deviatiescores per context patronen onderscheiden (zie tabel 7); deze patronen zijn in tabel 8 weergegeven in termen van frequentieverhoudingen tussen contexten. Als alleen het proces van toevoegen van toepassing is, dan zal de context P de hoogste realisatiecijfers kennen, terwijl er geen onderscheid zal zijn tussen de contexten P en C: $P > (C=V)$. Vervolgens worden in tabel 8 de overige sprekertypen genoemd zoals we die in tabel 7 onderscheiden hebben. Tabel 8 kent twee nieuwe sprekertypen: verbinder + pauzeerder en verbinder + pauzeerder + deleerder (beide typen zijn gecursiveerd in tabel 8).

Tabel 8: Mogelijke combinaties van de drie onderscheiden fonologische processen, de contextpatronen en de sprekertypen.

Proces			Patroon	Sprekertype
toevoegen	weglaten	verbinden	Contexten	
√	-	-	$P > (C = V)$	pauzeerder
√	√	-	$P > V > C$	pauzeerder + deleerder
-	√	-	$(P = V) > C$	deleerder
-	√	√	$V > P > C$	deleerder + verbinder
-	-	√	$V > (C = P)$	verbinder
√	-	√	$V = C = P$	<i>verbinder + pauzeerder</i>
√	√	√	$(P = V) > C$	<i>verbinder + pauzeerder + deleerder</i>
-	-	-	$V = C = P$	(niet-)realiseerder

Tabel 8 laat nu zien dat er wellicht acht sprekertypen zijn, maar dat die niet alle acht onderscheiden kunnen worden op basis van de realisatieverhoudingen in de contexten. De contextpatronen van de verbinder + pauzeerder zijn namelijk gelijk aan die van de (niet-)realiseerder. Dat is feitelijk een prachtig resultaat, dat een verhelderende interpretatie oplevert van de sprekertypeologie in figuur 3. De verbinders en pauzeerders worden nu verbonden door de ontbrekende tussengroep van verbinders + pauzeerders. Ook op grond van realisatiecijfers is dat verdedigbaar. Perfecte realiseerders en niet-realiseerders zullen deviatiescores hebben van (praktisch) 0 in elke van de drie contexten. Ze zullen (ongeveer) in het midden van de plot in figuur 3 terechtkomen, samen met andere sprekerstypen die in hun categorie minder uitgesproken zijn. De verbinders + pauzeerders zijn dan de sprekers die lager op dimensie 2 en/of hoger op dimensie 1 scoren (zie figuur 3). Het is een kwestie van gradatie en de overgang van het ene naar het andere type is niet scherp aan te geven. Deze herinterpretatie van (niet-)realiseerder als verbinder + pauzeerder zorgt ervoor dat het schema van de drie processen in figuur 3 mooi rondloopt: pauzeerder > pauzeerder + deleerder > deleerder > deleerder + verbinder > verbinder + pauzeerder > pauzeerder.

Hoe staat het met het sprekertype dat alle drie de processen activeert? Het blijkt dat het resulterende patroon niet verschillend is van het sprekertype van de pure deleerder. Beide sprekertypen leveren $(P=V) > C$ op, omdat context C door de werking van het proces van weglaten de laagste score moet hebben. Op grond van ons materiaal is het verschil tussen beide sprekerstypen in feite onbeslisbaar. Het lijkt nogal redundant om alle drie de fonologische processen in volle omvang toe te passen, maar in principe is het niet uitgesloten dat alle drie de processen geactiveerd worden, op voorwaarde dat we toestaan dat sprekers van het Nederlands alle drie de fonologische processen deel kunnen laten uitmaken van hun grammatica. Dat leidt niet tot een duidelijke classificatie van sprekers die wel en sprekers die geen onderliggende slot-n hebben. Er zijn tussenvormen mogelijk en wellicht moeten we ons dan ook voorstellen dat de drie fonologische processen met een verschillend gewicht van kracht kunnen zijn. Het gaat dan niet om afzonderlijke 'variabele regels', maar om een cluster van verschijnselen die door een onderlinge weging verbonden zijn (een 'variabel cluster').

Tot slot dient er nog een argument genoemd te worden dat onze interpretatie van de gevonden patronen ondersteunt. De drie processen die we aangenomen hebben sluiten impliciet patronen uit waarin de realisatiecijfers van de (n) voor een volgende C het hoogst zijn. Zoals reeds gezegd is een volgende consonant de context die het sterkst deletie van de slot-n bevordert. Deze tendens is trouwens ook crosslinguïstisch vastgesteld voor deletieprocessen

(Hinskens, Van Hout & Wetzels 1997:18). Ons materiaal geeft geen enkele aanleiding om te veronderstellen dat er sprekers van het Nederlands zijn die systematisch de (n) vaker realiseren voor C dan voor V en P. Zou dat wel voorkomen, dan zou dat pleiten tegen onze sprekertypologie.

8. De invloed van externe factoren

Tenslotte gaan we na of er tussen de gevonden typologie en de externe factoren een verband te vinden is. De meest voor de hand liggende externe factoren zijn *gemeenschap* en *regio*, gegeven de eerdere resultaten waarbij naar het algemene niveau van de realisatie van de (n) gekeken is (Van de Velde & Van Hout 2003). In tabel 9 staat hoeveel sprekers van ieder type in de acht onderscheiden regio's voorkomen. Twee typen sprekers zijn gecursiveerd, omdat de interpretatie ervan niet eenduidig is. Het type *deleerder* omvat ook het mogelijke type van *verbinder* + *pauzeerder* + *deleerder*. Het gaat in elk geval om een spreker die *deleert*. Het type *verbinder* + *pauzeerder* omvat ook de (niet-)realiseerders en is dus ambigu.

Tabel 9: Aantal spekers per type opgesplitst naar regio (n=160)

	<i>pauzeerder</i>	<i>pauzeerder</i> + <i>deleerder</i>	<i>deleerder</i>	<i>deleerder</i> + <i>verbinder</i>	<i>verbinder</i>	<i>verbinder</i> + <i>pauzeerder</i>
N-R	5	5	2	1	2	5
N-M	5	3	2	3	3	4
N-N	1	1	3	7	4	4
N-Z	4	6	1	2	3	4
V-L	5	2	3	4	5	1
V-W		2	7	4	3	4
V-O	3	2	6	2	4	3
V-B	3	6	3	5	1	2
totaal	26	27	27	28	25	27

Tabel 9 laat zien dat alle onderscheiden typen sprekers ongeveer even vaak voorkomen en dat alle typen sprekers in alle regio's voorkomen, met uitzondering van de *pauzeerder* in West-Vlaanderen. Alle verdere pogingen om een relatie te vinden tussen de externe factoren en de sprekertypologie zijn op niets uitgelopen. Er is gezocht naar correlaties en ook discriminantanalyses met als te voorspellen waarde de verschillende soorten van sprekers leverden geen resultaat op. In de tabellen 10 en 11 doen we een laatste poging om inzicht te krijgen in de geografische spreiding van de sprekertypen door de gegevens te sommeren onder de drie hoofdtypen: *verbinder*, *pauzeerder* en *deleerder*.

(sprekers kunnen dus in meerdere categorieën voorkomen). In tabel 10 doen we dat op basis van de zes sprekertypen zoals ze worden aangeduid in tabel 9. In tabel 11 hebben we de twee ambigue sprekertypen (gecursiveerd in tabel 9) buiten de tellingen gehouden.

Uit tabel 10 blijkt dat er in Nederland meer pauzeerders zijn dan in Vlaanderen (47 vs. 33) en minder deleerders (34 vs. 46). Opvallend is dat de regio Noord een andere distributie van de sprekertypes heeft dan de overige Nederlandse regio's. In N-N zijn heel weinig pauzeerders, net als in West-Vlaanderen (V-W). Oost-Vlaanderen (V-O) lijkt iets minder uitgesproken aan te sluiten bij de twee andere gebieden waar de slot-n in de dialecten wordt gerealiseerd.

Tabel 10: Aantal sprekers per hoofdtype op basis van alle zes sprekerstypen, opgesplitst naar gemeenschap en regio (n=160)

	verbinder	pauzeerder	deleerder
N-R	8	15	8
N-M	10	12	8
N-N	15	6	11
N-Z	9	14	9
Ntotaal	42	47	34
V-L	10	8	9
V-W	11	6	13
V-O	9	8	10
V-B	8	11	14
Vtotaal	38	33	46
Totaal	80	80	80

Tabel 11: Aantal sprekers per hoofdtype op basis van de vier niet-ambigue sprekerstypen, opgesplitst naar gemeenschap en regio (n=160)

	verbinder	pauzeerder	deleerder
N-R	3	10	6
N-M	6	8	6
N-N	11	2	8
N-Z	5	10	8
Ntotaal	25	30	28
V-L	9	7	6
V-W	7	2	6
V-O	6	5	4
V-B	6	9	11
Vtotaal	28	33	27
Totaal	53	63	55

Tabel 11 laat geen verschil zien in het aantal pauzeerders tussen Nederland en Vlaanderen. Regio Noord is nog steeds afwijkend ten opzichte van de andere Nederlandse regio's, terwijl West-Vlaanderen (W-V) en Oost-

Vlaanderen (W-O), nu beter met N-N overeenkomen in het geringere aantal pauzeerders. Ook de cijfers van tabel 11 zijn evenwel niet uitgesproken genoeg om daar verdergaande conclusies aan te verbinden.

9. Conclusies

In dit onderzoek zijn we erin geslaagd om de eerder gevonden typologie op basis van de realisatie van de slot-n in relatie tot de rechtercontext te bevestigen en te complementeren. We hebben daarbij drie processen onderscheiden: verbinden (de slot-n in sterke mate realiseren voor een vocaal), toevoegen (de slot-n in sterke mate realiseren voor een pauze) en weglaten (de slot-n in sterke mate deleren voor een consonant). De nieuwe sprekertypologie staat toe dat sprekers meerdere fonologische processen combineren, hetgeen een opmerkelijke uitkomst genoemd kan worden. Het zou inhouden dat er een cluster van processen betrokken is bij de realisatie en deletie van de slot (n) en dat er verschillen zijn tussen sprekers in de processen die een rol spelen. Dat leidt tot de gedachte dat de betrokken processen ook kunnen variëren in de mate waarin ze werkzaam zijn, mogelijk met een onderlinge afstemming (een 'variabel cluster').

De zes typen sprekers komen ongeveer even vaak voor en alle typen sprekers komen in alle regio's voor, met uitzondering van de pure pauzeerder in West-Vlaanderen. Behalve dat sprekers die de slot-n toevoegen minder frequent lijken voor te komen in de regio's waar in de dialecten de slot-n wel wordt uitgesproken – en als een vorm van hypercorrect taalgedrag kan worden gezien in de stuurbare pauzecontext – is er geen relatie gevonden tussen de externe factoren en de sprekertypologie. Hier komen echter tegelijkertijd de beperkingen van onze data aan het licht. Het gaat om voorgelezen materiaal en de gevonden typologie zal aan toetsing onderworpen moeten worden op basis van spontaan taal materiaal alsook op basis van experimenteel onderzoek. Dat laatste zou interessant zijn omdat daarmee een verbinding gelegd kan worden tussen psycholinguistisch en sociolinguistisch onderzoek. Verder is het van belang om dialectologisch onderzoek te doen naar de slot-n.

De meest opvallende eigenschap van de slot-n blijft de enorme variabiliteit. Hoe kan deze enorme variatie in stand blijven bij een dergelijk multifunctioneel grammaticaal element als *-en* (zie ook Hoekstra 2000)? Misschien liggen die verschillende interpretatiemogelijkheden – al dan niet met onderliggende /n/ – mede ten grondslag aan de variabiliteit en is de grote verscheidenheid aan soorten van sprekers in elke regio – althans in voorgelezen spraak – een belangrijke factor in de instandhouding van die variabiliteit. In dat verband rijst ook de vraag of binnen eenzelfde spreker in relatie tot stijl meerdere

‘sprekertypes’ kunnen voorkomen. Als dat zo is, zou dat vervat kunnen worden in wat hierboven is aangeduid als ‘variabel cluster’.

Bibliografie

- BLANQUAERT, E.
1969. *Practische uitspraakleer van de Nederlandsche taal*. Antwerpen: De Sikkel. Achtste druk.
- BOOIJ, G.
1995. *The Phonology of Dutch*. Oxford: Clarendon Press.
- GOEMAN, A.
1999. *T-deletie in Nederlandse dialecten. Kwantitatieve analyse van structurele, ruimtelijke en temporele variatie*. Den Haag: Holland Academic Graphics.
- HINSKENS, F., R. VAN HOUT & W.L. WETZELS
1997. Balancing data and theory in the study of phonological variation and change. In F. Hinskens, R. van Hout & W.L. Wetzels (eds.) (1997), *Variation, change and phonological theory*. Benjamins, Amsterdam / Philadelphia, 1-38.
- HEEROMA, K.
1957. Oostnederlands. *Taal en Tongval* 9, 178-182.
- HOEK, T. VAN
1998. *N-deletie in voorgelezen Standaard-Nederlands*. Doctoraalscriptie K.U. Nijmegen.
- HOEKSTRA, E.
2000. Grammaticale functies van -e en -en in het Westfries en het Fries en taalcontact-gestuurde veranderingen. *Taal en Tongval* 52, 136-149.
- HOL, A.R.
1940. De -n na de toonloze vocaal in werkwoordsvormen. *Bundel opstellen van oud-leerlingen aangeboden aan Prof. Dr. C.G.N. de Vooy's ter gelegenheid van zijn vijftienvigtiëjarig hoogleraarschap aan de rijksuniversiteit te Utrecht*. Groningen - Batavia: J.B. Wolters' Uitgevers-Maatschappij, 169-180.
- HOUT, R. VAN
1980. Is een mathematisch-statistische dialectgeografie mogelijk? In: J. Kruijsen (red.), *Liber Amicorum Weijnen*. Assen: Van Gorcum, 146-158.
- HOUT, R. VAN, G. DE SCHUTTER, E. DE CROM, W. HUINCK, H. KLOOTS & H. VAN DE VELDE
1999. De uitspraak van het Standaard-Nederlands: variatie en varianten in Vlaanderen en Nederland. In: E. Huls & B. Weltens (eds.) (1999), *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Uitgeverij Eburon, 183-196.
- HOPPENBOUWERS, C. & G. HOPPENBOUWERS
2001. *Indeling van de Nederlandse streektaalen: dialecten van 156 steden en dorpen geklasseerd volgens de FFM*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- NERBONNE, J. & W. HEERINGA
1998. Computatieve vergelijking en classificatie van dialecten. *Taal en Tongval* 50, 164-193.
- NESPOR, M. & I. VOGEL
1986. *Prosodic Phonology*. Dordrecht: Foris.

- OSS, F. VAN & C. GUSSENHOVEN
1984. De Nederlandse slot-n in het nieuws. *Gramma* 14, 261-271.
- PAARDEKOOPER, P. C.
1978. *ABN uitspraakgids*. Antwerpen: Heideland-Orbis.
- SPEELMAN, D., S. GRONDELAERS & D. GEERAERTS
2001. "Internetcorpora en linguïstische stratificatie. De structuur van het Belgische Nederlands." Lezing gehouden op de studiedag *Het corpus Internet* op het Meertens Instituut, Amsterdam, november 2001.
- VELDE, H. VAN DE
1996. *Variatie en verandering in het gesproken Standaard-Nederlands (1935-1993)*. Proefschrift K.U. Nijmegen.
- VELDE, H. VAN DE
1997. Uitspraakdivergentie in klank en beeld. In: R. van Bezooijen, J. Stroop & J. Taeldeman (red.), *De standaardisering van het Nederlands, Taal en Tongval*, themanummer 10, 49-62.
- VELDE, H. VAN DE & R. VAN HOUT
1998. Dangerous Aggregations: a case study of Dutch (n) deletion. In: C. Paradis et al (eds.), *Papers in Sociolinguistics*. Québec: Éditions Nota bene, 137-147.
- VELDE, H. VAN DE & R. VAN HOUT
2003, te verschijnen. De deletie van de slot-n. *Nederlandse Taalkunde* 8, 2.
- VELDE, H. VAN DE & M. HOUTERMANS
1999. Vlamingen en Nederlanders over de uitspraak van nieuwslezers. In E. Huls & B. Weltens (red.), *Artikelen van de Derde Sociolinguïstische Conferentie*. Delft: Eburon, 451-462.
- VELDE, H. VAN DE, R. VAN HOUT & M. GERRITSEN
1997. Watching Dutch change: A real time study of variation and change in standard Dutch pronunciation. *Journal of Sociolinguistics* 1 (3), pp. 361-391.
- WEIJNEN, A.
1991. *Vergelijkende klankleer van de Nederlandse dialecten*. 's-Gravenhage: SDU.
- WULF, C. DE & J. TAEDEMAN
2001. 'Apocope en insertie van -n na sjwa in de zuidelijke Nederlandse dialecten: conditionering en geografie.' In: *Taal & Tongval*, Themanummer 14, 7-51.
- ZONNEVELD, W.
1982. The descriptive power of the Dutch theme-vowel. *Spektator* 11, 342-365.

Bijlage

25 voorbeeldzinnen uit de voorleestaak van ons onderzoek naar de uitspraak van de *slot-n*, opgesplitst per woordtype. Per lexicaal item is slechts 1 rechtercontext opgenomen. De doffe, gereduceerde vormen zijn in de spelling aangegeven met 't (het), 'n (een), 'm (hem), d'r (daar) en 'r (er).

monomorfematische werkwoorden

keten	P	Mijn buren willen dat ik de pitbull aan 't hondenhok keten
zegen	V	Ik zegen elke eerste zondag van de maand de gelovigen
baken	C	Ik baken straks 't weiland opnieuw met prikkeldraad af
toren	clitic	Ik toren 'r zeker boven uit, want 't zijn maar zielenpoten
teken	sjwa	Ik teken 'n contract pas na enige dagen bedenktijd

monomorfematische zelfstandige naamwoorden

keten	P	Bij officiële gelegenheden dragen Nederlandse burgemeesters 'n keten
zegen	V	De paus vertrok snel nadat hij de zegen over de pelgrims had uitgesproken
baken	C	't Baken staat nog altijd aan de rechterkant van de haven
toren	clitic	't Is jammer dat de toren 'm 't uitzicht op de dierentuin beneemt
teken	sjwa	De kapitein gaf 't teken 'n half uur te vroeg

polymorfematische persoonsvormen

tekenen	P	Ik heb gehoord dat zij morgen na ruggespraak met de artsenvereniging 'n contract tekenen
lopen	V	De deelnemers lopen op de eerste dag bijna zeventig kilometer
buigen	C	Judoka's buigen zowel voor als na de wedstrijd
leven	B+V	Je zou kunnen stellen dat we leven omdat we geboren zijn
bijten	B+C	Die honden bijten zodra ze 'n kippenpoot zien

polymorfematische infinitieven

tekenen	P	Ik heb gehoord dat ze de wapenstilstand op 't vlaggenschip zullen tekenen
lopen	V	De kinderen mogen 's middags niet gaan lopen in de zonneschijn
buigen	C	Ze kunnen die ijzeren staven niet buigen zonder 'n machine
leven	B+V	Hij wil niet meer blijven leven omdat hij al meer dan negentig jaar is
bijten	B+C	Sneeuwwitje begon in de appel te bijten zodra die haar werd aangeboden

ruimtelijke bijwoorden

beneden	P	Iedere ochtend komt hij als eerste naar beneden
midden	V	D'r staan drie koeien midden in de weide
binnen	C	Binnen zes minuten moet je hier terug zijn
buiten	VinW	Tijdens de sprint kwam Blijlevens helemaal langs buitenom
boven	sjwa	't Portret zou boven 'n brede ladenkast moeten hangen
